

Nu, snart 40 år sedan Måndagsgruppen började sin verksamhet, kan vi konstatera att gruppledarna rönt de mest skiftande öden; den tidigt bortgångne Göte Carlid är idag ett anonymt, avantgardistiskt kuriosum; Sven-Eric Johanson är i stor utsträckning bortsjabbad; Klas-Thure (sedermera Claude Loyola) Allgéns existens förnekas helt (dock inte i Borås - en konsert med hans musik är planerad till våren 1984); och Karl-Birger Blomdahl som länge ansågs som den självklare giganten har på senare tid, om än försiktigt, postumt omvärderats. Den som idag alltmer framstår som Måndagsgruppens mest betydande tonsättare är Sven-Erik Bäck.

Utan att Bäck någonsin uppfattats som egentlig avantgardist - det skulle i så fall ha varit i stråkkvintetten "Exercitier" från 1948 som ställde till ett idag helt ofattbart rabalder i det dammiga stockholmska musiklivet - så har han ändå alltid varit en utforskare, "en andens forskare" säger han själv, som ständigt gett sig ut i jungfrueliga 'tassemarker', i de själens okända landskap där varken karta eller fotspår finns att följa, för att låna Walt Whitmans ord.

Bäck talar ofta om sanningskravet och om nödvändigheten av att kommunicera, vilket rimmar väl med en musik som har den precisa formuleringen som kännemärke. Innehållsligt är hans musik ofta svårtillgänglig, och ibland förefaller den ogripbar. Ett färskt och gott exempel är "Vid havets yttersta gräns" som uruppfördes härom året; musiken rörde sig verkligen mot en fjärran gräns och mycket få lyssnare tycktes få grepp om den, vilket inte ett ögonblick hindrar att det är ett djupt gripande stycke.

Man frestas nästan att likna Bäck vid en tungomålstalare, eller varför inte en musikalisk motsvarighet till Gamla Testamentets profeter, som levde i lagen och vars radikalism var fast förankrad i historien, som ständigt visade på Gud och hänvisade till gångna tider medan de talade om en framtid som måste ha varit djupt obegriplig även för dem själva. Bäck är kort sagt vårt svenska musiklivs mest betydande mystiker.

*

Efter de stora pianoverken "Expansiva preludier"(1949) och "Sonata alla ricercare"(1950) dröjde det till mitten av 70-talet innan Bäck skrev något större pianoverk - med det lilla undantaget "Impromptu" (1957). Nu i efterhand fungerar det stycket som en förbindelselänk

som gör utvecklingen mellan de tidiga och de sena pianoverken gripbar. Musiken som kom till under en period av växande intresse för tolvtonen rör sig, trots det lilla formatet, i stora men exakta gester och bär Bäck's typiska signum: här finns figurer som för tankarna till den ett år äldre operan *Tranfjädrarna*, vidare det allestädes närvarande stora sekundintervallet, och här finns framförallt den etsande lilla förslagsfigur om fem toner som till stor del präglar bl a violinkonserten från samma år.

Konsertens yngsta komposition, Fyra Quasimodo-fragment från 70-talets början, är skriven med en förtröstansfull improvisatorisk lätthet. Musiken kan ses som anspråkslösa men allvarliga meditationer över texterna. En av de viktigaste musikaliska byggstenarna är det för Bäck mycket betydelsladdade stora ackordet (e-g#-c#-g-f-b-ess-g) från motetten "Behold I am making all things new" (1968), rymmande förtvivlan och osäkerhet men också förnyelsehopp. Bäck är idag en av de få tonsättare i vars händer symbol och metafor fortfarande är livskraftiga och trovärdiga redskap.

Texterna lyder:

Var och en står ensam/ på jordens hjärta/ genomborrad av
en stråle/ och plötsligt är det afton

Kraftlös står natten/över den jord som blir till/ det finns ej
ett ting som dör/ som icke lever i mig

O kära, så mycket tid/ som fallit med popplarnas löv/
så mycket blod/ som runnit ut i jordens floder

Du har ej förrått mig Herre/ av varje smärta/ blev jag till/
som förstfött barn.

*

Liksom sin frände och namne Johann Sebastian har Bäck intresserat sig för talmystik. Ett exempel är "Orgelfjäril", komponerad kring en musikskulptur för blinda av Björn Erling Evensen med vilken Bäck under lång tid haft ett fruktbart samarbete. Bland annat har Bäck "översatt" bokstäverna i ordet *Orgelfjæril* till en sifferserie efter ordningstalen i alfabetet. Genom permutering (förskjutning) av den uppkomna sifferkedjan har han fått fram de variationsprinciper som styr tonordning, tonlängd, tonstyrka och rytmiska förlopp. På så sätt beskriver de sju tonerna Bäck valt att "avbilda" statyn med, ett kretslopp kring varandra, ett "planetvarv" som varar i ungefär elva minuter.

Tre kinesiska sånger från 1945 är det tidigaste Bäckverk vi känner idag. Även om man kan höra spår från studierna hos Rosenberg (som tonsatte sina 14 kinesiska poem 1948), så är språket omiskännligt Bäckes eget. Förutom melodiföringen kan man påtala de försiktigt men effektivt använda rytmiska variationerna och den redan här genomskinligt klara klangen.

Bredvid Carlids Monologer och Bäckes egna Expansiva preludier är nog Sonata alla ricercare från 1950 det egensinnigaste och tyngst välgående pianoverk som presterades inom Måndagsgruppen. Redan i titeln antyds ett arkaiserande drag som möter i inledningens starkt punkterande rytmik. Här blandas enkel tvåstämmig linjeföring med vid gestik och modernistisk splittring. Musiken vilar i de långa linjerna men fokuseras i varje liten detalj. Klangen är etsad i svart och vitt - en musik utan dagrar, parenteser och bisatser.

Titeln Sentire betyder: "att lyssna, att känna, och den syftar på en attityd hos både publiken och tonkonstnärerna. Det gäller ytterst att identifiera sig med musiken. Kompositionen bygger på intervall som hämtas från inledningsackordet." Stycket består av fem korta, relativt fritt noterade avsnitt som också innehåller improvisatoriska element: "Meningen är ju också att musikerna - och lyssnarna på sitt sätt - skall vara medskapande". Bäckes musik kan ofta sägas vara ett slags omformulering av koralen, en oftast sönderbruten eller splitttrad sådan. Men dessa koraliskärvor tycks bilda en röd tråd genom hans verk. Genom alla satserna i Sentire finns ansatser till koralfragment som når sin kulmen i sista satsen som heter just "Chorale". Satserna liknar snabba kalligrafier i tusch, andliga psykogram om man så vill. Sentire har kommit att spelas flitigt på senare år, framförallt i versionen för pianotrio. Stycket har t o m fått ge namn åt en ensemble, just en pianotrio.

Elegi för altsaxofon, viola eller klarinett och piano från 1952 är ett av Bäckes mer anonyma stycken. Det kan ses som en vidareutveckling av den stil vi mötte i de kinesiska sångerna, med en rak, enkel melodiföring som här dock hålls något stramare i en väsentligen trestämmig polyfon sats.

* * * * *

SVEN-ERIK BÄCK håller imorgon kväll en föreläsning om sig själv och sin musik i Vävarsalen, Kulturhuset. Arr: Borås Föreläsningsför.